

DESCARTOVO RANÉ DIELO

RENÉ DESCARTES: *Regulae ad directionem ingenii* - Pravidla pro vedení rozumu. Praha, Oikúmené 2000, 314 s.

Pred niekoľkými rokmi (r. 1966) si celý kultúrny svet pripomenul 400. výročie narodenia veľikána novovekej filozofie, francúzskeho mysliteľa *Reného Descarta*. Významné jubileum znovu podnietilo obrovský záujem o dielo *spoluzakladateľa* novovekej filozofie. Aj v prípade tohto jubilea sa ukázalo, že *pramenná znalosť* odkazu je neodmysliteľným základom, bez ktorého je akákoľvek *tvorivá* filozofická interpretácia *sui generis* povrchná. *Interpretačným nešťastím* pri skúmaní Descartovho odkazu je aj v našich domácich podmienkach skutočnosť dominantného postavenia jeho dvoch najslávnejších prác - *Rozpravy o metóde* a *Úvah o prvej filozofii*. To *predtým* a to *potom* v jeho tvorbe sa chápe len ako nejaký *apendix*, ktorý si takmer nevyžaduje špeciálnejšiu pozornosť. Túto skutočnosť vzťahovania sa k Descartovmu dielu považujeme nielen za neadekvátnu, ale primárne za znemožňujúcu zmysluplnú interpretáciu jeho vedecko-filozofického odkazu.

Fenomén Descartes v dejinách novovekého myslenia nie je *jednorozmerný*. Oddeľovať v jeho tvorbe vedu od filozofie a filozofiu od vedy je najlepšou cestou k neporozumeniu toho hlavného, o čo sa vôbec usiloval a čo ostalo jeho hlavným intelektuálnym výkonom. *Esprit* naznačeného *fenoménu* je neopakovateľné vyjadrený už v jeho ranej práci *Pravidlá na vedenie rozumu*. Kým v našich slovenských podmienkach je táto Descartova práca čitateľský prístupná v dvoch vydaniach ((1954 - spolu s *Rozpravou o metóde* a 1970 - výber (pravidlo I.-VII.) v Antológii z diel filozofov - *Novoveká racionalistická filozofia* vo veľmi kvalitnom preklade J. Špaňára)), české vydanie Descartovej práce *Pravidlá na vedenie rozumu* (v *Knižnici novovekej tradície a súčasnosti*, zv. 32) je prvým vydaním. O tom však, že ide o veľmi významný edičný počin špičkového českého filozofického vydavateľstva Oikúmené z viacerých dôvodov, nemusíme pochybovať.

Prvý dôvod vidíme v tom, že sa filozofickej ale aj širokej čitateľskej obci v Čechách, a tým aj na Slovensku dostáva do rúk Descartovo rané dielo nielen vo veľmi kvalitnom preklade V. Balíka (prekladané z *Oeuvres de Descartes*, ed. Ch. Adam & P. Tannery, Paris 1996), ale aj v latinskom origináli. Druhý dôvod spočíva v mimoriadne cennom komentári J. Fialu. Ten tvorí takmer polovicu recenzovanej knihy. V mnohom dopĺňa aj rozširuje veľmi dôležité matematicko-fyzikálne problémy Descartovej tvorby a ponúka riešenia mnohých týchto úloh vyplývajúcich z textu *Pravidiel*.

Descartovo metodologicko-metodické dielo stojí na počiatku jeho mysliteľského úsilia. Najstaršie časti pochádzajú z roku 1619 (princípy *univerzálnej vedy-mathesis universalis* sa mu zjavili v slávnom sne z 10. 11. 1619), pričom roku 1628 od ich písania upustil. Dôležitosť Descartovho raného spisu snáď najlepšie vystihuje Heideggerov názor: "*Len ten, kto tento bezohľadne triezvy spis skutočne a dlho premyslel až do jeho najhlbších a najchladnejších zákutí, má predpoklad na to, aby došiel k tušeniu o tom,*

čo sa odohráva v novovekej vede." (Heidegger, M.: "Novoveká matematická prírodná veda". In: *SciPhi* 1994/6, s. 106)

Hlbokým ponorením sa do problémov Descartovho raného spisu získame nielen poznanie toho, čo sa odohráva v novovekej vede. Tu si môžeme takmer priamo siahnuť na bod obratu v dejinách ľudského myslenia v syntetickej jednote - jednote počiatku novovekej vedy a novovekej filozofie! Čitateľ tu môže dospieť k tušeniu toho, o čo sa bude usilovať nielen novoveká veda, ale aj novoveká filozofia. Základy novovekej vedy (matematickej prírodovedy) buduje pred Descartom už Galilei. Descartovou neodškriepiteľnou zásluhou je však to, že hlbokým premyslením povahy matematiky a fyziky tvorí nové filozofické videnie skutočnosti. Je nesporné, že Galilei dáva novovekej vede prvotný impulz a bez jeho iniciatívy by sa ťažko rodila celé Descartovo dielo. Avšak idea univerzálnej matematiky (*mathesis universalis*) je v Descartovej filozofii rozšírená - na rozdiel od Galileiho, u ktorého sa táto idea vzťahuje predovšetkým na prírodu - na celú skutočnosť, t.j. na prírodu i ľudské myslenie.

Descartovo presvedčenie, že všetky vedy nie sú nič iné ako ľudská múdrosť, preto netreba uzavrieť rozum do nejakých hraníc (P. I., s. 9), znamená rehabilitáciu zdravého rozumu (všeobecnej múdrosti) v porovnaní nielen so scholastickou múdrosťou, ale možno aj s našou súčasnosťou. Preto prvé pravidlo jasne vyjadruje, že jeho autor nemá na mysli zvrhlé a odsúdeniahodné ciele, akými sú napríklad prázdna sláva alebo nečestný zisk, ale zväčšenie prirodzeného svetla rozumu, aby v každej životnej situácii rozum ukázal vôľu, čo si treba vyvoliť (s. 11). Druhé pravidlo stanovuje, že každá veda je istým a evidentným poznaním (s. 13). To okrem iného znamená, že žiadne posvätné zväzky s našimi predchodcami (učiteľmi) nie sú už dominantne určujúce, že pravdivé poznanie nie je to, ktoré sa zakladá na úctivosti k autoritám. Všetko je potrebné kriticky preveriť a prijať za pravdivé iba také poznanie, ktoré spočíva na dôsledkoch vyvodенých rozumovým zdôvodnením. To však ešte neznamená, že nie je potrebné čítať knihy "starých autorov", Nikdy sa však nestaneme matematikmi len osvojením si "dôkazov iných", ak nebudeme schopní svojím vlastným rozumom riešiť nové matematické problémy. To isté však platí aj o filozofii a filozofoch. *Filozofmi sa nestaneme tým*, tvrdí Descartes, *že si prečítame všetky Platónove a Aristotelove argumenty, ale len tým, že vyjadríme svoj vlastný pevný názor o skúmaných problémoch* (s. 23).

Každá veda musí mať podľa Descarta deduktívnu podobu, resp. veda je založená predovšetkým na dedukcii a intuícii. Podľa neho sú to dve najspolahlivejšie cesty poznania. Vzťah intuície a dedukcie vysvetľuje Descartes takto: "Samotné prvé princípy poznávame iba intuíciou, zatiaľ čo vzdialené závery výhradne dedukciou" (s. 27; pozri aj pozn. J. Fialu, s. 217). Tým viac sa veda stáva zrozumiteľnejšou, čím viac v nej používame dedukciu. Povedané patočkovsky, maximum dedukovateľnosti je pre Descarta maximum pochopiteľnosti.

Descartes bol presvedčený o tom, že matematickými pravdami musí byť preniknutá každá zo špeciálnych vied. Pred Descartom tak už v najranejšom spise vyvstáva otázka: Aký je vzťah jednotlivých špeciálnych vied a filozofie? Descartes neskôr rázne odmieta možnosť jestvovania vedy bez filozofie, vedy bez *metafyzického ukotvenia*. Dokazujú to hlavne jeho slová z listu abbé Picotovi, v ktorom uvádza hlavné zábery svojej práce *Princípy filozofie*. Tu vyjadruje stanovisko, že celá filozofia je ako strom, ktorého

koreňmi je metafyzika, kmeňom fyzika a vetvami rastúcimi z tohto kmeňa sú všetky ostatné vedy (mechanika, medicína a etika)... Práve v tejto súvislosti je potrebné osobitne zdôrazniť, že uvedený názor reprezentuje Descartove už vyzreté (neskoré) filozofické pozície, ktoré sa v mnohom ukazujú ako *špekulatívne*. Jeho rané teoretické pozície veľmi presne identifikujú vznik novovekého spôsobu filozofovania vo väzbe na nové matematicko-fyzikálne výskumy s dôrazom na problém hľadania *vedeckej metódy*.

Samotná metóda tak, ako ju Descartes opísal v *Pravidlách* a neskôr v *Rozprave o metóde*, je ako teoretický problém prítomná v celej jeho tvorbe. Jeho presvedčenie o správnosti vlastnej metódy je neochvejné a fungovanie ostatných vied je bez nej nemysliteľné. Descartes sa k tomu vyjadril takto: "Omnoho lepšie je na hľadanie pravdy nejakej veci radšej nikdy nepomyslieť, než by sme to mali podniknúť bez metódy." (s. 29) V *Rozprave* potom pripomína, že jeho úmyslom nebolo vytvoriť metódu, ktorú musí každý nasledovať, aby správne viedol svoj rozum, ale len snaha ukázať, akým spôsobom sa snažil viesť svoj rozum. *Správna metóda* je dôsledná vtedy, keď nejasné výroky postupne prevedie na jednoduchšie a potom sa pokúsi od nich postupovať tými istými krokmi k poznaniu všetkých ostatných (s. 43). Bude to platiť za predpokladu, že to nebudeme robiť tak, že sa pokúsime "dostať z najnižšieho miesta budovy na jej strechu jediným skokom, tým, že opomenieme či si nevšimneme schodište, ktoré je na výstup určené" (s. 43).

Descartovo úsilie hľadať iba *čisté - prirodzené svetlo rozumu* je prvým novovekým filozofickým vyjadrením toho, že novoveký človek sa musí spoliehať iba sám na seba tak vo všetkom veľkom, poctivom a čestnom, ako aj naopak. Musí sa evidentne určovať ako ten, kto nezvládol svoju neskrotnú vôľu *rozumom*, že jeho pokrytecké záujmy a podvody sú vlastné *sprostému rozumu*, ktorý je tiež neoddeliteľnou súčasťou ľudského bytia (s. 11). Pritom je však podľa neho nespochybniteľné presvedčenie, že *prvé zárodoky právd, vložené prírodou do ľudského rozumu* (aj napriek tomu, že si uvedomuje svoje slabosti), vedú ho jednoznačne k dodržiavaniu takeého poriadku pri hľadaní pravdy, podľa ktorého vždy začne od vecí najjednoduchších a najľahších a pokračuje k zložitejším a najťažším. Preto venuje obrovské intelektuálne úsilie hľadaniu *všeobecnej matematiky*, aby sa mohol zaoberať hlbšími vedami.

Napriek tomu, že *Pravidlá na vedenie rozumu* zostali autorom nedokončené, tvoria veľmi dôležitú súčasť Descartovho filozofického dedičstva. Ani ich neskoršie korigovanie (v *Rozprave o metóde* už Descartes dodržal zásadu čo najmenšieho počtu pravidiel) neuberá na význame tohto Descartovho raného spisu. Jeho vážnosť zvyrazňuje fakt, že sa stali predmetom záujmu a premýšľania mnohých postáv filozofického myslenia, ale osobitne a predovšetkým M. Heideggera či J. Patočku. Aj keď interpretácia tohto Descartovho diela môže byť rôzna, jedna vec by nemala zostať opomenutá. Práve v *Pravidlách na vedenie rozumu* je po prvýkrát v dejinách ľudského myslenia anticipovaný program novovekej vedy a filozofie ako *syntetický projekt*.

Z rozsiahleho Descartovho diela máme v slovenčine a češtine doteraz preložené *Pravidla, Rozpravu o metóde, Úvahy o prvej filozofii, Princípy filozofie* a výber z *Dopisov Alžbete Falckej*. Chýbajú nám tri eseje, ktoré vznikli pred *Rozpravou - Geometria, Dioptrika* (J. Fiala ich už roky pripravuje na vydanie) a *Meteory*. Citelne chýbajú rozsiahle *Námetky učených mužov k Úvahám o prvej filozofii* (vydavateľstvo

Oikúmené pripravuje ich kompletný preklad; v slovenskom preklade z Antológie z diel filozofov - *Novoveká racionalistická filozofia* sú publikované iba Hobbesove námietky). Ak vydavateľstvo Oikúmené vydaním *Pravidiel na vedenie rozumu* chcelo zaplniť jednu z *hanebných medzier v českej kultúre*, tak musíme konštatovať, že sa mu to podarilo vynikajúco. Ale napriek tomu ostáva ešte ku kompletnému filozofickému reflektovaniu Descartovho diela odstrániť *poslednú hanebnú medzeru* v našich kultúrach - a tou je vydanie jeho práce *Vášne duše*. Len tak sa *podstatný odkaz fenoménu Descartes* v česko-slovenských podmienkach ako tak naplní. Želáme si skoré odstránenie aj tejto poslednej *medzery*, či už na českej, alebo slovenskej strane.

Vladimír Leško - Milovan Ješič

Prof. PhDr. Vladimír Leško, CSc.

Mgr. Milovan Ješič

Katedra filozofie FF PU

ul. 17. Novembra 1

080 48 Prešov

SR

EDMUND HUSSERL VO SVETLE JEHO KOREŠPONDENCIE

SCHUHMANN, K. (vyd. v spolupráci s E. SCHUHMANNOVOU): EDMUND HUSSERL. Briefwechsel (Korešpondencia). Band X: Einführung und Register (Úvod a register) (Husserliana Dokumente, III, 10). Dordrecht - Boston - Londýn, Kluwer Academic Publisher 1994, 209s.

Posledný, desiaty zväzok kompletného vydania korešpondencie Edmunda Husserla je, ako už napovedá samotný jeho názov *Úvod a register*, vlastne čisto editorským zväzkom. Jeho prvú časť tvorí pomerne rozsiahly (70-stranový) *Úvod do vydania* od dvojice editorov K. Schuhmanna a E. Schuhmannovej. Tento úvod sa skladá z troch hlavných - rozsahom i obsahovou náplňou sa líšiacich - sekcií. V prvej z nich, ktorá je najrozsiahlejšia a aj najzaujímavejšia z čisto filozofického hľadiska, sa vydavatelia podujali na úlohu predovšetkým oboznámiť čitateľa so značne veľkým a rôznorodým "svetom" Husserlových listov a priblížiť mu niektoré určujúce intelektuálne, sociálne a politické podmienky, za ktorých vznikala a rozrastala sa Husserlova korešpondencia. Poukazujú pritom na Husserlove osobné postoje k písaniu listov. Husserl na jednej strane pokladal podľa svojho vlastného vyjadrenia každý list za "návštevu", ktorú sami vykonávame alebo prijímame, na druhej strane sa však vo viacerých prípadoch správal ako nie veľmi pohotový a opätujúci hosťiteľ, keďže niektoré listy museli uňho čakať celé dni, týždne ba dokonca aj mesiace na odpoveď. K tomu autori *Úvodu* poznamenávajú, že príčinu tohto Husserlovho nezriedkavého zanedbávania vybavovania nahromadenej korešpondencie treba hľadať ani nie tak v tom, že by mu chýbala nálada a chuť alebo že by uprednostňoval svoje osobné záujmy pred plnením si povinnosti dopisujúceho si.